

עוד הערות על "לנבוכי הדור", מאת: ר' איתם הנקין

לתועלת כולם אני מעתיק לכאן את ההערות שכתב ר' איתם בתיבת התגובות לרשימה הקודמת שלו בנושא "לנבוכי הדור" – [סקירה ראשונית סובייקטיבית](#).

אוסף מעט הרחבה ביבליוגרפית-היסטורית, כיוון שכפי הנראה הטענה המרכזית כנגד פרסום הספר תוסיף להיות שהראי"ה או הרצי"ה "גנזו אותו":

1. כפי הנראה ישנו רק חיבור אחד של הראי"ה מתקופת חו"ל, שבנו הרצי"ה החליט לפרסם אותו במו ידיו (למעט פרסום קטנים מפה ומשם, כמו ה'קריאות גדולות' שבהן גם חלקים ממאמרי הראי"ה שנכתבו בחו"ל, השירים שבתחילת 'אורות הראי"ה') - וזהו 'מוסר אביך' (תש"ז), שנכתב "בשנות הנו"נים" כלשון הרצי"ה. אולם שוב מדובר בחיבור שהראי"ה עצמו לא הדפיסו. מדוע? גם כאן איננו יכולים לדעת בוודאות (אך ראו מייד), והעובדה היא שאת רוב חיבוריו השיטתיים שאינם הלכתיים, השאיר הראי"ה בכליו וגנזיו.

2. לאחר הדפסת עיטור סופרים וחבש פאר עברו חמש עשרה שנים תמימות מבלי שהראי"ה הדפיס חיבור כלשהו (וראו 'אורות הראי"ה' עמ' ט"ז), עד שבא"י הדפיס את אדר היקר ועקבי הצאן - בסיועו של אחיו, שמואל קוק (אשר הראי"ה לא היה מרוצה מאופי עבודתו ואיטיותה, ראו אגרות ח"א עמ' קנ"א). מדוע? בתרס"ח מזכיר הראי"ה ש"את העין יעקב [=עם עין אי"ה] לא הדפסתי עדיין, מחוסר אמצעים" (שם עמ' קמ"ד) - וזאת כאשר ידוע שכבר בתרס"ב לכל המאוחר הוא תכנן לפרסם את החלקים שנכתבו (ראו אגרות האדר"ת באדר היקר, איגרת ח'). בדומה, את 'מדבר שור' הוא הכין להדפסה בקיץ תרנ"ט (כבהקדמה), וגם כאן סיבת אי-ההדפסה היתה כלכלית, קרוב לוודאי. מתברר שקצב כתיבתו של הראי"ה היה גבוה בהרבה מיכולתו הכספית, דבר שאילץ אותו להתעכב בהדפסת רוב חיבוריו, לברור היטב את אלה שיודפסו בפועל (כשלעיתים היכולת המעשית לכך לא נבעה משיקוליו הבלעדיים, אלא משיקולי אחיו, בנו, תלמידיו וכדומה, ואכמ"ל).

3. על הרקע לכתובת 'לנבוכי הדור', עשויים ללמד גם דברי הראי"ה במכתב לר"י אורנשטיין מתרס"ז (אגרות ח"א עמ' מ"ב): "ובזמן הזה, שבעוה"ר רבים מהצעירים הולכים ונפתים אחר חלקת לשון נכרי של בני פריצי עמנו, צריך ג"כ להראות לכל באי עולם כי גם ת"ח העוסקים בקדושה בתורת אמת לא תחסר להם גם כח המליצה וצחות הלשון... ויען שלשלימות וה"ק צריך ג"כ ידיעות של חכמת העולם בכמה ענינים, וביחוד כדי להשיב לאפיקורס שהוא דבר נחוץ בזמננו מאד..."

4. ומעניינים הדברים שכתב כמה ימים אחר כך לשמואל אלכסנדרוב (שם עמ' נ'), בהם תיאר "ספר" היפוטתי שיתפלמס עם גדודי הכפירה, ובו יוכח כיצד אותן נטיות הנראות כסותרות אמונה ודת הריהן עצמן מקרבות אל העולם לאלוקיו, וכו', "אבל ארוך הרבה צריך שיהיה ספר כזה, עם כל קיצורו וקימוצו, ולא עוד אלא שכמעט אי אפשר לצאת ידי החובה בספר אחד ובדור אחד...". ועוד הוא כותב שהוא עצמו לא נטל על עצמו משימה זו: "אנכי רק מאמרים כתבתי, רק הערות קלות, דלות וקטנות...". והדברים מפליאים לכאורה, כלום לא התאים חיבורו שבכתובים 'לנבוכי הדור' ולו במקצת לכיוון זה, עד שהוא אינו מתייחס אפילו ברמז לעצם קיומו וכתובתו שנים מעטות לפני כן?

5. ואולי באמת קינן בו היסוס, שמא החיבור שכתב אינו ממלא במידה מספקת את היעדים הנדרשים ממנו (וראו רמיזתו באגרות ח"א עמ' קנ"ד, תרס"ח), ועל כן נמנע מלפרסמו. אולם כאמור מניעת-הפרסום היתה נחלת רוב חיבוריו, ובכללם כאלה שאין לנמק את אי-פרסומם בנימוקים שכאלה. ייתכן שיקולים נוספים, מהם פרגמטיים, טקטיים ולעיתים אף פרוזאיים, התלויים בתנאי זמן, מקום וכאמור גם תקציב. בהנחה שהחיבור אכן נכתב בתקופה הסמוכה ונראית לעלייתו לארץ (חיבורים שכאלה נהג הראי"ה לכתוב בפרק זמן אחד רצוף - ראו הקדמת הרצי"ה למוסר אביך), וייתכן שהטלטלה הקיומית של העלייה, והכרוך בה במישורי החיים השונים, לא איפשרה את הדפסת החיבור בשעתו,

ומאוחר יותר כבר היסטוריה שמא הוא אינו תואם היטב לצרכים שהתפתחו בינתיים באותה תקופה דינמית וסוערת של הקיום היהודי. וממילא העניין צריך להיות נידון לגופו, אם נודעת לספר תועלת אמונית אם לאו, ולא בספקולציות על "גניזה".

תגובה 1 :

אנונימי אמר/ה...

שם השולח: נעם תאריך: 04/06/10, 06:59:02

את "ריש מילין" ואת עין איה על ברכות א' כתב הרב בחו"ל ג"כ, ולא רק את "מוסר אביך". ולעניין הכתוב:

בניגוד לכתבים אחרים, כתבי "לנבוכי הדור" נכתבו מלכתחילה כספר בנוי וסדור, כפי שנכתב (פחות או יותר) ספר "מוסר אביך". העובדה היא, שספר "מוסר אביך" (אחד הספרים החביבים עלי) יצא לאור, בעוד "לנבוכי הדור" - לא. אם לרב היה רצון להוציא לאור, היה מוציא, כפי שהוציא את "עקבי הצאן". מסתבר, שהרב אכן לא רצה שיצא.

כשלעצמי, אני מאמין שכאשר ספר יוצא לאור, אין זה במקרה, והכל בהשגחת שמיים. אם הגיע זמנו לצאת, אשרינו שזכינו. רק נקווה שאנשים יפיקו ממנו תועלת ויראת שמיים, ולא שטויות והזיות כפי שכבר הצליחו לעשות (בעניין חלוקה על הבבלי או שינוי התורה ע"י האומה). תנו לרבנים להחליט, תנו לרבנים ללמד!

שם השולח: איתם הנקין. תאריך: 04/06/10, 07:43:05

טעות בידך: ריש מילין נכתב (ונדפס) באנגליה. עיין בעיקר באיגרת תשצ"ו (אלא אם הייתה כוונתך ב"חו"ל" גם כלפי לונדון, שהיא אכן בחו"ל כמובן, אבל אין לה שייכות ל"תקופת חו"ל") ואת עין איה (רובו, לא רק ברכות א') אכן הראי"ה כתב בחו"ל, והרי אני בעצמי הזכרתי גם אותו וגם את מדבר שור, הן כאן והן ברשימה הקודמת.

אולי אפוא לא קראת היטב, אך שמא לא כתבתי היטב, ועל כן אשנה דבר: לא כתבתי שמוסר אביך הוא החיבור היחיד שכתב הראי"ה בחו"ל (אדרבא להפך), אלא שזהו החיבור היחיד מתקופת חו"ל שהרצי"ה פרסם. אביו הראי"ה הוציא את מוסר אביך בדיוק כמו שהוא הוציא את "לנבוכי הדור" - כלומר, הוא לא הוציא (אלא רק הרצי"ה הוציא, בתש"ז כאמור). אז מעתה נאמר גם ש"מוסר אביך נגנז", ושהראי"ה לא רצה שיצא, שהרי לא הוציא כמו שהוציא את 'עקבי הצאן'? ומה עם 'עין איה', שאפילו הרצי"ה לא הוציא אלא רק תלמידיו לאחר פטירתו, האם גם אותו החליט הראי"ה ואחריו בנו הרצי"ה "לגנוז"? מכאן ממשיכים דברי שברשימה הנוכחית, מס' 2, 5.

שם השולח: נעם תאריך: 04/06/10, 08:35:49

"תקופת חו"ל" מציינת אולי את הגיל, אך אצל הרב - גם על פי עדותו על עצמו - יש הבדל ניכר בין כתיבתו בחו"ל לכתיבתו בארץ, בכל זמן. כך גם כתב הרב חרל"פ לרב זצ"ל על הספר "ריש מילין", שנדמה כאילו נכתב בארץ הקודש (כדי לתאר את קדושת וגדולת הספר). ההסבר לדבריי הוא אחר: הספרים שהוציא הרצי"ה הם ספרים שערך מתוך פסקאות מפורדות. ספרים שניתן היה בנקל להוציאם לאור - "מוסר אביך", למשל, או "אדר היקר" - יצאו לאור. היות ו"לנבוכי הדור" הוא ספר מסודר ולכאורה מוכן להדפסה, ובכל זאת נשאר גנוז בין שאר הכתבים, אולי מוכיח שהרב לא רצה להוציא לאור. וכאמור, לרב הייתה היכולת להוציא לאור, כפי שהוציא את "אדר היקר" ו"עקבי הצאן". וכן הרצי"ה, שיכול היה להדפיסו לאחר עריכה קלה בלבד, אם בכלל. מקווה שהייתי ברור. שבת שלום!